

УДК 159.923.9.07:165.62

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.7>

ЖИТТЄВИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ: ОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ

Руслан Ганушак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: Ruslan.Hanushchak@lnu.edu.ua*

У статті розглянуто актуальну проблему індивідуальних відмінностей з перспективи життєвого світу особистості. Такий погляд дозволяє проникнути у безпосереднє буття людини, її внутрішній світ та суб'єктивні переживання. Життєвий світ як динамічна психологічна система смислів, інтерпретацій та досвіду, завдяки якій людина сприймає навколишній світ, соціальне оточення та саму себе, лежить в основі унікальності особистості. Автор підкреслює, що сучасна людина все більше прагне до вираження власної індивідуальності та своєрідності, а отже, будь-які дослідження, що сприятимуть розумінню унікальності її буття, є надзвичайно актуальними. На думку автора, концепція життєвого світу є корисним теоретичним і практичним конструктом, який відображає цілісний погляд на питання людського буття, охоплюючи різні аспекти існування людини, зокрема суб'єктивне ставлення людини до зовнішнього світу, до інших людей, до власного життя та до самої себе.

У статті порушено проблему утвердження поняття життєвого світу як психологічної категорії. Запропоновано визначення життєвого світу та окреслено його онтологічний статус. Розглянуто погляди різних мислителів та дослідників на проблему взаємодії індивіда з навколишнім світом. Піддано критичному розбору розуміння феноменів життєвого світу з боку різних ідеалістичних підходів. Розглянуто можливі зв'язки концепції життєвого світу з сучасними даними нейронаук. Загалом у статті була продемонстрована доцільність використання поняття життєвого світу у психологічних науках для розуміння індивідуальних відмінностей та унікальних особистісних особливостей сучасної людини.

Також розглянуто і обґрунтовано можливі методологічні підходи до дослідження життєвого світу особистості. Показано, що внутрішній світ людини цілком доступний для наукового дослідження у разі застосування відповідних методів. Описано необхідні умови для використання феноменологічного підходу у психології.

Ключові слова: життєвий світ, особистість, буття людини, феноменологія, онтологія, методологія.

Постановка проблеми. Життєвий світ як психологічна категорія має довгу історію. Це поняття осмислювалося багатьма психологами (Л. Бінсвангер, Г. Елленбергер, Е. ван Дорцен, Ф.Ю. Василюк, В.М. Дружинін, Д.О. Леонт'єв, Т.М. Титаренко та ін.), проте досі існують певні проблеми щодо визначення його місця у психологічній науці та окреслення його меж. Спроби дослідження життєвого світу особистості стикаються з багатьма труднощами конкретного методологічного характеру. Отже, актуальним є виявлення того, чим є життєвий світ людини з точки зору психології. Необхідно наповнити це поняття психологічним сенсом, окреслити потенційні методи дослідження життєвого світу як психологічного конструкту.

Мета статті. У статті ми спробуємо представити і обґрунтувати методологічні підходи, за допомогою яких можна підступитися до емпіричного дослідження вкрай суб'єктивних феноменів життєвого світу, а також дати йому власне визначення. Також доцільно

спочатку розкрити, як співвідносяться між собою поняття «життєвий світ особистості» та «фізичний світ», адже із суб'єктивності внутрішніх переживань можна вивести постулат про відсутність самостійного існування зовнішнього світу. Проте, як ми покажемо нижче, той факт, що для окремо взятої людини життєвий світ є єдиною доступною їй безпосередньою реальністю, а коли людина помирає, особисто для неї зникає усе, не дає підстав для сумнівів в об'єктивній реальності.

Виклад основного матеріалу. Поняття життєвого світу бере свій початок у феноменології філософа Е. Гуссерля, який трактував його як основу пізнання та як сукупність очевидностей, впевненостей, вірувань та поглядів, які людина вважає безумовно значущими та практично апробованими. Життєвий світ виявляє себе в актах душевного життя, актах свідомості, а суб'єктивність є єдиною смисловою інстанцією світу, джерелом сенсів і значень. Для Е. Гуссерля саме життєвий світ є основою для будь-яких гносеологічних досліджень [3].

Поняття життєвого світу міцно закріпилося у філософії, а також проникло у соціологію та психологію, де набуло специфічних для цих наук значень. До психології ця концепція потрапила завдяки зусиллям психологів та психотерапевтів гуманістичного та екзистенціального напрямів (Л. Бінсвангер, Г. Елленбергер, Р. Мей, К. Роджерс та ін.), які вважали її корисною для розуміння суб'єктивних переживань своїх клієнтів та пацієнтів. Однак доволі швидко це поняття вийшло за межі психотерапії і почало застосовуватися для опису внутрішнього світу людини взагалі.

На початку нашого дослідження доречно буде визначити онтологічний статус життєвого світу особистості, тобто окреслити його співвідношення із зовнішнім, тобто фізичним та соціальним, світом.

Як зауважував К.І. Юнг, все, що відчуває і переживає людина – це психічні явища. Навіть фізичний біль – це психічне явище, що стосується людського досвіду. Відчуття – це психічні образи, які є безпосередніми об'єктами свідомості. Психіка перетворює і навіть фальсифікує дійсність, причому до такого ступеня, що доводиться вдаватися до штучних засобів визначення того, якими є речі, якщо відокремити їх від людини. Індивід так оточений психічними образами, що не може проникнути в суть речей, зовнішніх по відношенню до нього. Усі наші знання зумовлені психікою, яка є реальною для нас. У цьому і полягає дійсність, тобто психічна реальність [16].

Способи і обмеження нашої взаємодії з навколишнім світом, тобто співвідношення між психічною та фізичною реальностями, висвітлювалися багатьма філософами і мислителями (Дж. Локк, Д. Юм, Дж. Берклі та ін.). Найбільш ґрунтовно цю проблему розглянув І. Кант, який чітко розділив світ на дві такі сфери: «речі-у-собі» (ноумени), «речі-для-нас» (феномени). Перші – це світ, що існує незалежно від нас, про який не можна нічого сказати достовірно. Другі – це все те, що потрапляє до нашої свідомості, тобто те, що ми можемо пізнавати. Усі наші знання – це те, що ми сприймаємо і пропускаємо через нашу здатність до пізнання. Цікавою для нас є ідея І. Канта про простір і час як апіорні форми чуттєвого пізнання. Простір і час не належать речам. Це спосіб нашого сприйняття. За І. Кантом, простір і час суб'єктивні, тобто вони є нашими уявленнями, а не існують самі по собі, тому все, що уміщується в них (а ми нічого не можемо сприйняти поза простором і часом), є теж нашим уявленням. Отже, на практиці ми маємо справу лише з нашими уявленнями, які являються нам як об'єкти, тому все без винятку, навіть самих себе, ми знаємо лише як явища, а не як «речі-у-собі». При цьому І. Кант не вважав за можливе заперечувати саме існування речей-в-собі хоча б тому, що таке заперечення стало б певним судженням про них, висловлювати яке через їх непізнаваність для нас ми не маємо жодних підстав [4]. Це розуміння часу і простору як суб'єктивних, внутрішніх, психологічних явищ є важливим

фактором, адже таке трактування лежить в основі переживання темпоральності та просторовості як основних вимірів життєвого світу особистості.

Проте визнання безпосередньої доступності нам лише психічних явищ не означає, що ми опиняємося на позиціях радикального конструктивізму, згідно з яким знання принципово не можуть відповідати об'єктивній реальності або відображати її, оскільки єдиний і доступний індивіду реальний світ являє собою конструкцію (систему конструктів), що породжується самим індивідом у процесі пізнання на основі власного сенсорного досвіду.

Центральну парадигму радикального конструктивізму філософ і психолог Е. фон Глазерсфельд формулює так: а) знання не здобуваються пасивно, вони активно конструюються суб'єктом пізнання; б) сама функція пізнання має адаптивний характер і служить для організації світу досвіду, а не для відкриття онтологічної реальності [20].

Один із засновників радикального конструктивістського підходу у психології, психотерапевт П. Вацлавік вважав, що люди самі створюють сприйманий світ, оскільки вони піддають селекції сприйняту реальність, щоб привести її у відповідність зі своїми уявленнями про світ [1]. П. Вацлавік сформулював поняття комунікативної реальності, описуючи його так: «Реальність – продукт людського спілкування. Реальність є принципово множинною (існують різноманітні її версії та варіанти). Множинну реальність не можна розглядати як відображення або репрезентацію будь-якої об'єктивної реальності» [2].

До такої аргументації можна навести певні заперечення. До прикладу, фізик та філософ Г. Фоллмер зазначає, що в історії науки теорій, які зазнали краху, було значно більше, ніж визнаних успішними. З позиції реаліста це пояснюється тим, що такі теорії розглядаються як помилкові, тому що світ не такий, як передбачалося в теорії. На думку вченого, аби бути іншим, світ повинен не тільки існувати, а й мати специфічну структуру, якій можна відповідати або не відповідати. Антиреалісти – ідеалісти, позитивісти, конвенціоналісти, прагматисти, а також радикальні конструктивісти, на його думку, не можуть обґрунтовано відповідати на питання про підстави краху теорій [19].

Ще один аргумент проти радикального конструктивізму та схожих позицій був запропонований філософом Г. Франкфуртом. Він зазначає, що усвідомлення та розуміння особистістю власної ідентичності залежать від визнання реальності, яка є цілком незалежною від людини. Інакше кажучи, розуміння ідентичності залежить від визнання людиною того, що існують факти та істини, над якими людина не може здійснювати прямий і безпосередній контроль. Якби таких істин і фактів не було та якщо б світ незмінно й легко ставав таким, як нам би хотілося, ми не могли б себе відрізнити від того, чим ми не є, і у нас не було б відчуття того, чим же ми насправді є. Лише завдяки визнанню світу вперто незалежної реальності ми усвідомлюємо себе як таких, що відрізняються від інших, і виражаємо свободу власної ідентичності [15].

З іншого боку, також можна зазначити, що реальність певного переживання не дорівнює реальності змісту цього переживання. Для прикладу можна навести галюцинації при певних психічних розладах і станах (у феноменологічних термінах можна говорити про дисгармонійний життєвий світ). Деякі вчені говорять про життєвий світ у контексті соціалізації. Успішна соціалізація означає максимальну симетрію між суб'єктивним (внутрішнім) та об'єктивним (зовнішнім) світами [12]. Повна симетрія і абсолютна соціалізація, звісно, неможливі, проте їх рівень визначає гармонійний життєвий світ, на відміну від дисгармонійного і дисфункціонального [7].

Отже, у випадку із життєвим світом ідеться не про виключне і єдине незалежне його існування, а просто про різні способи сприймання, переживання, інтерпретації реального об'єктивного світу, надання йому різного сенсу окремим індивідом. Немає жодних підстав сумніватися в існуванні такого зовнішнього щодо нас об'єктивного світу.

Очевидно, людина не має безпосереднього доступу до цього світу. Цей доступ опосередкований діяльністю наших аналізаторів та роботою мозку, який виконує функцію моделювання. Ми сприймаємо світ за допомогою моделей, які не цілком відповідають реальності. Спосіб, яким представники різних видів, а також особини одного й того ж виду інтерпретують реальність, зумовлений трьома змінними, а саме: фізичною природою органів чуття, фізичною природою «процесора» (мозку) та наповненням життєвого досвіду [8]. Хоча фундаментальні принципи роботи аналізаторів і мозку однакові, люди дещо по-різному сприймають і пояснюють для себе різноманітні аспекти реальності, попри те, що бачимо ми нібито одне й те саме, адже об'єктивна реальність є однаковою для всіх. Отже, у людей різна внутрішня система смислів та інтерпретацій. Зазначена система – це і є життєвий світ, сформований на основі постійних взаємовпливів зовнішнього і внутрішнього світів одне на одного. Як мозок є біологічною системою інтерпретацій (наприклад, інтерпретація мозком певної довжини електромагнітної хвилі як відповідного кольору), так життєвий світ є психологічною системою інтерпретацій фактів, подій і явищ зовнішнього світу та внутрішніх переживань.

Зворотні зв'язки між мозком та навколишнім середовищем сприяють закріпленню вигідних і адаптивних конфігурацій зв'язків у самому мозку та позбавленню від невіддільних. Цей процес іноді називають нейродарвінізмом. Він гарантує закріплення конфігурацій активності мозку, що викликають думки, а через них і форми поведінки, корисні для існування нашого організму і нашої особистості, а також згасання тих, які не є корисними. Ця система працює не надто жорстко (більшість виниклих у мозку форм активності не має жодного стосунку до виживання), але, імовірно, саме так мозок формує здатність здійснювати свої ключові реакції [13].

Таким чином, природна і соціальна реальність конструює нашу внутрішню реальність шляхом утворення відповідних зв'язків у мозку [11]. Слід зазначити, що зараз до такого інструменту конструювання додалася й віртуальна реальність – Інтернет та соціальні мережі. До того часу, як ми стаємо дорослими, ландшафти головного мозку кожної людини стають настільки своєрідними, що неможливо знайти двох осіб, які б абсолютно однаково дивилися на ті чи інші речі.

Дослідження в рамках когнітивних нейронаук також показують, що в мозку широко розповсюджені певні масиви нейронів, які являють собою організовану мережу клітин. Коли масиви відповідають просторовій організації тієї чи іншої структури, їх називають картами. Просторові карти є однією з форм просторового кодування у нервовій системі. У мозку відбувається як часове, так і просторове кодування поряд із багатьма іншими способами кодування та обробки інформації [10]. Таким чином, можна сказати, що основні виміри життєвого світу особистості – особливості переживання часу і простору – це не просто теоретичні абстракції, адже вони є безпосередньо представленими у роботі нашого мозку.

Підсумовуючи сказане вище, можна зазначити, що якби справа була лише в аналізаторах і в найзагальніших принципах роботи мозку, то люди сприймали б реальний світ майже однаково, а це, очевидно, не так. Отже, є ще щось, що визначає їх бачення реального світу. Це і є феноменологічний життєвий світ, який виявляє себе через поведінку людини у реальному світі. Таким чином, життєвий світ є психологічною системою бачення, сприймання та інтерпретації реального світу, в основі якої лежать культурний багаж особистості, її досвід, переконання, цінності, вірування тощо.

Прикладом того, як різні люди можуть бачити один і той же світ зовсім по-різному, є концепція різних парадигм, що виникла в епоху постмодернізму [5]. Відповідно до цієї концепції в її крайньому прояві люди, які бачать світ як одну парадигму, не здатні

сприймати іншу парадигму, а також не здатні спілкуватися з тими, хто дотримується інших парадигм (неспівмірність досвіду). Одна з багатьох ідей, висунутих філософом науки Т. Куном, полягає в тому, що на наші спостереження безпосередньо впливають наші фонові знання і переконання. Іншими словами, те, що людина спостерігає, є результатом не тільки органів чуття, але й теорій, які людина має на увазі, роблячи спостереження. Отже, спостереження навантажені теорією. У певному сенсі ідея Т. Куна не така вже й революційна, адже більшість із нас, ймовірно, стикалася із цим на власному досвіді. У більш екстремальній формі твердження послідовників Т. Куна означає, що люди буквально не можуть спостерігати речі, що суперечать їх теоріям, тому що теорія визначає те, як вони бачать речі. Крім того, вчені, що працюють в різних парадигмах, фактично не можуть спілкуватися один з одним, тому що воникладають в одні й ті ж слова різне значення, навіть не підозрюючи, що вони це роблять, адже вони не можуть однаково спостерігати один і той же світ природи.

Також дослідження показують [17], що переконання та ідеологічні мотивації викривляють саму здатність до мислення. Вчені припускають, що у людей існує схильність до мислення, що захищає їхню ідентичність. Прагнучи уникнути дисонансу і відчуження від поцінованої групи, індивіди несвідомо чинять опір фактологічній інформації, яка загрожує декларованим ними цінностям. Люди не відокремлюють свої переконання від своєї самості, тобто в якійсь мірі наші переконання нас формують. Отже, існує потужний психологічний імператив, який охороняє і наше уявлення про самих себе, і наші відносини з тими, хто розділяє ті ж ідеї та світогляд. Людині неймовірно важко відокремити свої ідеї від відчуття власної самості. Часто це прирікає її на фанатичну відданість невірним уявленням та на небажання розглядати альтернативи, які загрожують її глибинній ідентичності. Життєвий світ особистості є основою цієї ідентичності.

Таким чином, під життєвим світом ми розуміємо психологічну, суб'єктивну і самоорганізовану систему смислів і досвіду, яка формується у процесі онтогенезу і визначає ставлення людини до фізичного світу, соціального світу та до самої себе, а також зумовлює способи переживання, оцінки та інтерпретації навколишніх явищ і власного існування.

Отже, описавши співвідношення між життєвим світом та фізичним світом, окресливши онтологічний статус першого та давши йому визначення, перейдемо до обґрунтування методологічних підходів до його дослідження.

Далеко не всі учені та мислителі погоджуються із тим, що внутрішній світ людини недоступний для вивчення. Зокрема, філософ Г. Райл обґрунтовує, що ментальні стани слід розуміти у категоріях поведінки, дій, висловлювань. У цьому контексті можна розглянути райлівський аналіз поняття «переконання» (“beliefs”). Дехто дотримується тієї точки зору, що переконання – це індивідуальні ментальні стани, безпосередньо відомі тому, хто їх дотримується, але які відкриваються іншим лише в мовленні чи в діях. Г. Райл же висуває ідею, згідно з якою мати переконання – це бути схильним говорити чи поводити себе певним чином. Тобто людські висловлювання чи дії – це не симптоми чогось, що належить до іншого світу. Схильність діяти і говорити певним чином – це переконання. На його думку, переконання є диспозиціями. Людина володіє диспозиціями, якщо їй притаманна схильність поводити себе певним чином [6]. Отже, не слід розділяти ментальні стани (внутрішній життєвий світ людини) та їх прояви у поведінці та висловлюваннях, адже це те саме. Такий поділ, на думку деяких мислителів, є наслідком некоректного використання термінології.

Філософ В. Селларс запровадив поняття маніфестної та наукової картин світу. Маніфестна картина світу – це світ, яким він являється нам у повсякденності, повний твердих предметів, кольорів, запахів і смаків, рослин і тварин, людей і речей, а також таких

невловимих речей, як слова, можливості чи свобода волі. Наукова картина світу – це молекули, атоми, електрони, кварки, тобто речі, які не є частиною нашого безпосереднього досвіду. При цьому більш реальною є наукова картина світу, адже насправді не існує по-справжньому твердих предметів (між атомами завжди є порожній простір) чи кольорів (є лише електромагнітні хвилі певної довжини). А наша маніфестна картина світу має декларативний та цілком суб'єктивний характер [18].

Одним із найважливіших патернів маніфестної картини світу філософ Д. Деннет називає патерн народної психології, тобто властивої людям здатності бачити в людях, тваринах, явищах природи і навіть штучних пристроях агентів, які мають певну інформацію про світ, в якому вони функціонують (переконання), та цілі (бажання), яких вони прагнуть досягти, вибираючи при цьому найбільш раціональний порядок дій з урахуванням цих переконань та бажань.

Вивчення внутрішнього життєвого світу зачіпає феномени, котрі, на перший погляд, спостерігаються в якомусь іншому вимірі – в особистому, суб'єктивному вимірі, де все описується від першої особи. Кожна людина перебуває в цьому вимірі стосовно власної свідомості, і ніхто більше не може отримати туди безпосереднього доступу.

Попри це, Д. Деннет зазначає, що внутрішній світ людини цілком доступний для об'єктивного вивчення. Для цього вчений пропонує методологію, яку він називає гетерофеноменологією (феноменологією іншого), протиставляючи її аутофеноменології Е. Гуссерля та його послідовників. Нагадаємо, що Е. Гуссерль назвав феноменологією дослідження феноменів суб'єктивного досвіду, що спостерігалися під час інтроспекції від першої особи у відриві від будь-яких теорій та передумов. Феноменологія досі вважається вкрай суб'єктивним підходом та переважно ігнорується сучасною об'єктивною й емпіричною наукою, яка вимагає, щоб дані були доступні усім дослідникам. Але, як вважає Д. Деннет, внутрішній життєвий світ можна вивчати об'єктивно, застосовуючи метод, який являє собою просту варіацію на тему феноменології, у зв'язку із чим він називає його гетерофеноменологією. Гетерофеноменологія – це вивчення суб'єктивних феноменів з точки зору об'єктивної науки. Суть цього методу полягає у тому, щоб використати нашу здатність до мовлення та його інтерпретації, аби укласти каталог того, що суб'єкт вважає істинним про свій внутрішній досвід. Цей каталог переконань деталізує гетерофеноменологічний світ суб'єкта – світ очима суб'єкта, суб'єктивний світ суб'єкта. Д. Деннет закликає серйозно сприймати самоопис суб'єкта. Усю сукупність деталей гетерофеноменології можна порівнювати з іншими об'єктивними даними, які нам вдалося зібрати, зокрема і про поведінку цього суб'єкта [14]. Отже, самі феномени життєвого світу недоступні для безпосереднього спостереження, проте самозвіти про них цілком можуть згодитися для наукового аналізу.

Науковий експеримент будується з перспективи третьої особи. Це означає, що дослідники приймають об'єктивну точку зору, розглядають усі докази, будучи фізичними об'єктами. Навіть люди сприймаються як об'єкти. Внутрішній духовний світ також розглядається за допомогою об'єктивних методів, таких як спостереження за поведінкою чи нейровізуалізація. Проте вчені, які цікавляться свідомістю, стали обговорювати додатковий спосіб наукового пізнання, який дозволяє збирати інформацію з перспективи першої особи, тобто використовувати феноменологічні дані інтроспекції (самозвіту). До певної межі самозвіт у контрольованих умовах є досить сталим науковим методом (зокрема, у психофізиці чи під час вивчення сприйняття).

Що стосується перспективи другої особи, то в даному випадку інша людина сприймається як суб'єкт, що має певні розумові стани, а не просто як об'єкт. Ця перспектива мало використовується в психології загалом і у нейронауках зокрема, але вона добре

відома у філософії та клінічній психології. Зараз дослідження соціальної когнітивної діяльності підходить все ближче до розгляду проблем з перспективи другої особи [10].

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можна сказати, що коротко окреслений нами феноменологічний підхід у психології має такі особливості, як [9]:

– погляд «від першої особи». Припущення про психологічні явища переважно формулюються лише від третьої особи, тобто з точки зору спостерігача, а не самого агента дії, однак феноменологія змінює цей пріоритет на протилежний. Тільки завдяки усвідомленню того, чим для нас є певний досвід, ми можемо зрозуміти його об'єктивне і зовнішнє бачення третьою особою;

– перцептивний підхід. Без урахування точки зору учасника дослідження стани інтенціональності свідомості – сприйняття, мислення, судження, зосередження уваги, переключення з одного на інше тощо – не можуть бути належним чином диференційовані і досліджені, тому що це вимагає трактування відносин між свідомістю і об'єктами її уваги;

– ідеографія. Ортодоксальні психологічні дослідження допускають такі речі, як індивідуальні відмінності через варіації в індивідуальній історії підкріплень, однак вони не можуть розглядати вивчення людей в їх унікальності як виправданий науковий захід, адже тоді об'єктивність може опинитися під загрозою. Феноменологія це заперечує: тут можливий дисциплінований підхід до суб'єктивного;

– у психологічних дослідженнях зазвичай жертвують сенсом. У пошуках об'єктивних і спостережуваних причин поведінки смисл, який ситуація має для людини, зникає як тема дослідження;

– значення соціальних зв'язків часто принижується, інші люди є лише важливими джерелами стимулів, а наші реакції на них просто мають певні наслідки. Але так ніби не вважаються чимось відмінним від неживих предметів, що становлять середовище проживання людини. У рамках феноменологічного підходу вважається, що потрібно вміти розпізнавати соціальну природу людини.

Таким чином, для феноменологічного підходу у психології індивід – це свідомий агент, якого необхідно вивчати з точки зору першої особи і який спрямований на світ, повний особистісних сенсів. Отже, можна констатувати, що самозвіт про внутрішні стани та переживання людини є цілком легітимним методом дослідження. Він лежить в основі конструювання психологічних опитувальників і тестів. А під час дослідження життєвого світу особистості такому підходу важко знайти альтернативу.

Список використаної літератури

1. Баксанский О.Е., Кучер Е.Н. Когнитивные науки: от познания к действию. Москва : КомКнига, 2005. 182 с.
2. Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д. Прагматика человеческих коммуникаций. Москва : Эксмо-Пресс, 2000. 320 с.
3. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2004. 399 с.
4. Кант И. Критика чистого разума. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
5. Кун Т. Структура научных революций. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
6. Райл Г. Понятие сознания. Москва : Идея-Пресс, 2000. 408 с.
7. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
8. Alper M. The "God" part of the brain: A scientific interpretation of human spirituality and God. Naperville : Sourcebooks, 2008. 288 p.
9. Ashworth P. The phenomenology of the lifeworld and social psychology. *Social Psychology Review*. 2003. № 5 (1). P. 18–34.

10. Baars B., Gage N. Cognition, brain and consciousness: Introduction to cognitive neuroscience. Cambridge : Academic Press, 2010. 672 p.
11. Barrett L.F. How emotions are made: the secret life of the brain. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2017. 449 p.
12. Berger P.L., Luckmann T. The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge. Garden City, NY : Anchor Books, 1966. 240 p.
13. Carter R. The human brain book. London : DK, 2014. 264 p.
14. Dennet D. Intuition pumps and other tools for thinking. New York : W.W. Norton & Company, 2013. 512 p.
15. Frankfurt H. On truth. New York : Knopf, 2006. 112 p.
16. Jung C.G. The undiscovered self. New York : Signet Classics, 2006. 112 p.
17. Kahan D.M. Ideology, motivated reasoning, and cognitive reflection. *Judgment and Decision Making*. 2013. Vol. 8, No. 4. P. 407–424.
18. Sellars W. Science, perception, and reality. Atascadero, CA : Ridgeview Publishing Co, 2017. 368 p.
19. Vollmer G. Woran scheitern Theorien? Wieso können wir die Welt erkennen? Stuttgart ; Leipzig, 2003. S. 89–120.
20. Von Glasersfeld E. Radical constructivism: a way of knowing and learning. London : Falmer Press, 1995. 234 p.

PERSON'S LIFEWORLD: ONTOLOGICAL STATUS AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO RESEARCH

Ruslan Hanushchak

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: Ruslan.Hanushchak@lnu.edu.ua*

The article considers the current problem of individual differences from the perspective of the lifeworld of the individual. This view allows us to penetrate into the immediate existence of man, its inner world and subjective experiences. The lifeworld as a dynamic psychological system of meanings, interpretations and experiences, through which a person perceives the world around it, the social environment and itself, is at the heart of the uniqueness of the individual. The author emphasizes that modern person is increasingly striving to express their individuality and originality, and therefore, any research that will help to understand the uniqueness of its existence, is extremely relevant. According to the author, the concept of the lifeworld is a useful theoretical and practical construct that reflects a holistic view of human being in the world, covering various aspects of human existence – the subjective attitude to the outside world, to other people, to one's own life and to oneself.

The article raises the issue of establishing the concept of the living world as a psychological category. The definition of the lifeworld has been offered and its ontological status has been outlined. The views of various thinkers and researchers on the problem of individual interaction with the outside world has been considered. The understanding of the phenomena of the lifeworld by various idealistic approaches has been critically analyzed. Possible connections of the concept of the lifeworld with modern neuroscience data has been considered. In general, the article demonstrates the feasibility of using the concept of the lifeworld in the psychological sciences to understand the individual differences and unique personality traits of modern man.

Possible methodological approaches to the study of the lifeworld of an individual has been also considered and substantiated. It has been shown that the inner world of man is quite accessible for scientific research using appropriate methods. The necessary conditions for using the phenomenological approach in psychology has been described.

Key words: lifeworld, personality, human existence, phenomenology, ontology, methodology.